

TÜRKÇEYİ ŞİİRLE İNŞA EDENLER 4 FETTAH EFENDİ’NİN ŞİİR DİLİ

Ali İhsan Öbek

Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, urfalihsan@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2328-9989

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB10AO>

GİRİŞ

İslâm öncesi Türk şiirinin kendine has/diline özgü bir üslûbu vardı. Türkçenin yapısına en uygun olan vezin/ölçü *parmak hesabı* da denen *hece vezni/ölçüsü* idi.

İslâmî Türk edebiyatı ise Arap şiirinin temel direği olan *aruzu* esas aldı ve böylelikle Türk şiiri –*avam* ve *havas* zümrelerini temsilen– *halk şiiri* ve *divan şiiri/klasik şiir* diye iki büyük kola ayrıldı.

Buna dair yapılan tartışmalar da yerlilik ve millîlik noktainazarından kabaca ikiye ayrıldı:

Daha çok Tanzimat ve sonrası dönemde kurumsallaşan bu edebî tartışmanın mimarlarından biri de Şiir ve İnşa yazısındaki fikirleriyle *Harâbât* mukaddimesinde dile getirdiği görüşlerinin taban tabana zıt olduğu öne sürülmüş olan Ziya Paşa’dır. Ancak biz, Ziya Paşa’nın farklı zaman ve yerlerdeki işbu iki görüşünün taban tabana zıt olduğu kanısında değiliz:

Şu sebeple ki Ziya Paşa'nın *yaşayan, doğal ve saf Türkçe* arayışı *Harābāt* mukaddimesinde de devam etmektedir. Şu kadar ki *Şiir ve İnşa*'da –tabir caizse köşeli ve hamasi– kurulan hüküm cümleleri *Harābāt* mukaddimesinde belki biraz daha makul ve fiilî durumu da hoş gören ılımlı bir noktaya evrilmiştir. Bu nispi farklı duruşu şöyle izah etmek de mümkündür: Şiir ve İnşa'daki idealist Ziya Paşa *Harābāt* mukaddimesinde realist Ziya Paşa'ya rücu etmiş olmakla birlikte *yaşayan, doğal ve saf Türkçe* idealinden de katiyen vazgeçmemiştir¹.

1 Ziya Paşa, “Şiir ve İnşa,” *Harabat*, Cilt I (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1874), 22-23.

Kendi sözleriyle ifade edecek olursak:

Étdim şu'arā-yı Rûm'ı taḥkîk
 Āsār ü zamānlarıyla taṭbîk
 Gördüm olmuş ḥalef selef heb
 Īrān şu'arāsına ḥalef heb
 Evvel söze başlamış Nevāyî
 Taḳlîd ile Fārisî edāyî
 Gelmiş şu'arā-yı Rûm-ı pîşîn
 Kılmış o edāda vezni ta'yîn
 Taḳlîd ile çün lisān bozulmuş
 Evzān-ı 'arûzî gā'ib olmuş
 Çıkdıkça lisān ṭabī'atinden
 Elbette düşer faşāḥatinden
 Fa'lün fa'[ü]l olmadan nümāyān
 Parmaḳ ile idi bizde evzān
 İşte bu sebebledir kî el'ān
 Türkîde yok irticāle imkān
 Türkîde degil bu ḥāl evvel
 Olmuş idi Fārisî de muḥtel
 Anlar da edüb lisānı tecdîd
 Étmiş 'Arab'a süḥande taḳlîd
 Var ise de ba'zî faẓla noḳşān
 Evzān-ı 'Arab'dır anda evzān
 Biz anlara nisbet^{en} cedîdiz
 Güyā kî 'Arablara ḥafîdiz (MH.: 22-23).

Aparattaki işbu mısralara göre Ziya Paşa özetle şöyle düşünüyor: Klasik şairlerimizi eser ve dönemlerine göre tek tek inceledim. Gördüm ki İran şairleriyle halef seleftirler; şu farkla ki İran şairleri selef, Türk şairler de halef konumundadır! [Hanedan mensupları dâhil Osmanlı şairlerini de etkilemiş olan] Nevayî, Fars edasıyla şiir yazanların öncüsüdür. Osmanlı şairleri [öteki olmayan ender üstatlarının,] Nevayî'nin tesirine kapılıp izinden gittiler. Edebî Farsçayı taklit etmeye başlayan edebî Türkçe böylelikle bozuldu ve doğallığını yitirdi. Tabiiliğini kaybetmiş bir dilin açık, duru ve etkili kullanılışından, fesahatinden... söz edilebilir mi! Hâlbuki aruz vezni şiirimizi istila etmeden önce [asıl gücünü uzun ünlülere borçlu olmayan] yerli millî ölçümüz olan hece ölçüsüyle yazmaya alışkındık. İşte günümüzde bir Türk şairin *irticalen*, yani içine doğduğu gibi güzel ve etkili şiir yazamamasının asıl sebebi işbu aruz veznidir.

Görüldüğü üzere hece ölçüsüne tekrar dönmeyi de, aruzdan vazgeçmeyi de amaçlamadığı aşikâr olan bu düşüncesiyle Ziya Paşa gerçekte aruzu Türkçeye uyarlayamayan, Türkçeyi aruza kurban eden mukallit şairlere karşıdır.

Ziya Paşa'nın nihai ideali veya gönlünde asıl yatan ise, anladığımız kadarıyla, *irticaldir*; başka deyişle 'şiiri içine doğduğu gibi, birdenbire, en etkili ve en güzel ifade tarzıyla söyleyebilmek'tir. Bu ise hemen hemen yaşayan, saf ve doğal Türkçe demek olup böyle bir Türkçeyle şiir yazmanın da her şairin üstesinden gelebileceği bir şey olmadığı açıktır. Ancak, aruzla irticali bir potada buluşturup kaynaştırmak çok zor olsa da imkânsız da değildir. Ziya Paşa'ya göre bunu fazlasıyla başarabilmiş belki de tek bir sima vardır ki onu *ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine*² diye ansak yeridir:

2 Süleyman Nazif'in İbnülemin Mahmut Kemal hakkında söylediği bu ünlü mısraı Yahya Kemal tamamlayacaktır:

Hezâr gıpta o devr-i kadîm efendisine.

Bu müstesna sima vefat ettiğinde [: 1422] –Ziya Paşa’nın sözü-nü ettiği– *Ḳudemā* grubu, yani Ahmet Paşa, Necatî ve Zatî, *Türkî sühane temel* koyamamışlardı, çünkü daha doğmamışlardı; tabii Nevayî de *Farisî edayî taklide* başlayamamıştı, zira o da henüz dünyaya gelmemişti. Asırlar sonra Türkçeye uyarladığı aruza *Türk aruzu* mührünü hakkıyla vurmuş olan Mehmet Akif’in dahi *yükseklerde, yetişilmez ki*³ diye büyük bir sevgi, hürmet ve gıptayla andığı bu sima, Bursa Ulucami imamı Süleyman Dede’dir:

Aruzla yazmış olmasına rağmen Türkçenin doğallığını bozmayan, ona halel getirmeyen; *Türkî* sözün etki ve gücünü içine doğduğu gibi, mısra mısra gönüllere nakşeden bu sima ve üslûbu yere göğe sığdıramayan Ziya Paşa; sanat gayesi gütmeyen ve fakat Kelâmullah’a yazılmış bir nazire gibi yüzyıllardır zirvede duran bu üslûp karşısında hayret ve hayranlığını gizleyemez. Ona göre Anadolu şairlerinin imamı/üstadı, yüzyıllardır nazire kabul etmez *Mevlid* şairi Süleyman Çelebi’dir. [Aruzla yazılmasına rağmen] sade ve doğal dilden de ödün vermeden, dinleyen gönülleri en yoğun duygu ve düşüncelerle fetheden; aşkla sözü birleştiren ve baştanbaşa sehlümümteni olan şu güzelim Türkçenin, bu üslûbun tarifi ise neredeyse muhaldir⁴.

3 Ziya Paşa, “Şiir ve İnşa,” *Harabat*, Cilt I (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1874), 73-74.

– Hem senin şî’re müdâfi’ çıkışın mânâsız:
Sana şâir diyen, oğlum, seni gördüm yalnız:
Kimi *Mevlid*ci diyor...– Âh olabilsem, nerde!
Yetişilmez ki Süleyman Dede yükseklerde.

4 Bu yolda imâm-ı ehl-i ‘irfân
Mevlid eserin yazan Süleymân
Oldur şu’arâ-yı Rûm’a üstâd
Oldur eden ehl-i nazmı irşâd
Manzûm o menâkıb-ı muḳaddes
İsbât-ı kemâl için aḡa bes
Bilmem ne sühândir ol sühânler

Buna göre Ziya Paşa'nın, altını ısrarla çizdiği anahtar kelime –yi- neleyeceğimiz şu dizelerdeki– *irticâldir*:

Fa'lün fa'[ül] olmadan nümâyân

Parmak ile idi bizde evzân

İşte bu sebebledir kî el'ân

Türkîde yok irticâle imkân⁵ (MH.: 23)

Klasik Türk şiirinde bu *irticâle* ermek ise ancak ve sadece, başta Süleyman Çelebi olmak üzere çok çok özel ve sıra dışı bazı şairlere⁶ nasip ve müyesser olabilmıştır.

Başka deyişle Ziya Paşa'nın vefatından sonra doğmuş olan Yahya Kemal gibi bir aruz üstadının bile bir-bir buçuk asır sonra 'asırlarca Türkçenin asıl ve yerli zevkini önemsemeyen aruz, ancak Tevfik Fikret ve Mehmet Akif'le birlikte, evde ve sokaktaki Türkçeyi konuşmaya başladı' demesi pek manidardır.

*

Âşüfte olur heb işidenler
Yâ Rabb o ne sûziş ol ne sözdür
Şüretde egerçî sâde düzdür
'Aşk u sühân anda müctemî'dir
Başdanbaşa sehl-i mümtenî'dir
Dört yüz seneden beru efâzil
Bir söz dêmedi aña mûmâsil
Tanzîrine çok çalışdı yârân
Kaldı yine bîkr misl-i Kûr'ân (MH.: 73-74).

- 5 Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa," *Harabat*, Cilt I (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1874), 23.
- 6 "Şairin inde'l-Arab merâtib-i adîdesi vardır. Muflık yani fasîh ve belîğ ve mahir olan şaire *hinzîz* غنذیز derler ki muntehâ-yi merâtiptir; andan dûn olanına şâ'ir شاعر derler; badehu musaggar bünyesiyle şuvey'ir شویعر derler 'şaircik' demektir; badehu şu'rûr شعور derler tahvîl-i bünye ile 'uşfûr vezninde; badehu *müteşâ'ir* متشاعر derler, badehu *bâ'ir* باعر derler ki *ba[a]*rdan me'huzdur, 'bokçu' demektir..." (Mütercim Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul, 1268, 1/915).

Fettah Efendi'nin Şiiri

Heceyle yazılmış şiirleri de olmakla birlikte Abdülfettah Rauf esas itibariyle aruzla yazan –ve şayet bir edebî mektebe dâhil edilecekse Mehmet Akif ekolünden⁷– bir şairdir.

Normal şartlar altında –Arapça ve Farsça gibi– uzun ünlülü diller için biçilmiş kaftan olan aruzun –Türkçe gibi– uzun ünlüleri bulunmayan bir dile tam oturmayacağı, Türkçe yazan nâzımların elinde eğreti duracağı ve fakat sıra dışı bazı Türk şairlerce ustalıklı kullanılabileceğine... *girişte* temas etmiştik.

İşte hem *vehbî* hem *kesbî* şairlerden birinin de Fettah Efendi olduğunu –şiirlerini okuyan– herkesin teslim edeceğine eminiz.

Fettah Efendi'nin ulvi bir ideale hizmet eden ve geniş anlamda İslâm yurdu olan her yer, dar manada ise daha çok *elveda Rumeli* diye özetleyebileceğimiz vatan aşkı; İlâhî ve –refikası dâhil olmak üzere– mecazi aşkı; hikemiyat; Allah'a yakarış ve arzuhal; maziye özlem ve hattâ ağıt, hâle ve istikbale reddiye; ahlâkî yozlaşma; zamaneden şikâyet ve hiciv; hürriyet; çileli şahsi ve fikrî hayatı; inziva ve yalnızlık; yaşlılık⁸... temalı şiirlerinin etkili

7 Eskiden yeniye, Arap'tan Fars'a etkilendiği şairler arasında –tanzir ettiği ve ölümlüne şiir yazdığı– hemşerisi Yahya Kemal (bk. msl. *EY.*, s. 110-112); gene Çile'sine nazire yazdığı Necip Fazıl (bk. msl. *YVİ.*, s. 70; *ZN.*, s. 91-100) ve Ali Ulvi Kurucu (bk. msl. *ZN.*, s. 87-90) gibi adlarını bizzat andığı şairler olmakla birlikte –kendi tabiriyle– *Büyük Şair Mehmet Akif'in* (bk. *YVİ.*, s. 67-69) etkisi su götürmeyecek hüviyettir. Fettah Efendi, Mehmet Akif'e olan hayranlık seviyesindeki sevgisini –şairane tevazu ile de olsa– dile getirmekten de kaçınmamıştır:

Esrâr-ı kemalâta ne vâkıf olabildim

Meydân-ı edebde ne de Âkif olabildim

Dünyâda ne bir rehber-i hikmet ne de eyvah

Allâh'ı bilir bildirir ârif olabildim (*YVİ.*, s. 27)

8 Genç sayılabilecek bir yaşta vefat eden şairin yayımlanmış külliyatındaki yaşlılık vurgusu dikkat çekici mahiyettedir.

bir anlatım kadar şiir tekniği bakımından da kusursuza yakın olduğunu belirtmek ve fakat bu *kusursuza yakın* nitelememizin üslûpça farklılık gösteren tüm şiirlerini kapsama iddiasında olmadığımızı da not düşmek isteriz.

Fettah Efendi'nin, aruzu Türkçeye uyarlama yetkinlik ve maharetini aslında pek de kusur sayılmayan, en iyimser bakışla 'aruz kusuru olduğu tartışmalı olan' *imale* ile teraziye vurmadan önce belirtmek gerekir ki yer yer divan şairlerinin izini sürse de Fettah Efendi'nin şiir dili, yerine ve belki yazıldığı tarihe göre Fars usulü tamlamalardan bile ya bütünüyle ya da mümkün mertebe uzaklaşan bir sadelik ve doğallıktadır⁹:

- 9 Fettah Efendi'nin –yayımlanmış– bütün şiirlerini henüz okuyamamış olanlar için şu açıklamayı yapma ihtiyacı hissediyoruz: Her büyük ve velût şairde olduğu gibi Fettah Efendi'nin şiirlerinde de –üslûp manasında– tek bir dilden bahsedilemez. Nitekim o da, tahmini zor olmayan farklı saik ve nedenlerle üslûp ve kalem değişikliğine giderek kâh daha kesif Osmanlıca ve hattâ mülemma, kâh sokakta konuşulan Türkçe ile şiir yazmıştır. Bu cümleden olmak üzere –kahir ekseriyetle– İstanbul Türkçesiyle yazılmış olsa da onun da kimi şiirlerinde –Anadolu şairlerinde de gördüğümüz– bazı mahalli unsurlarla halk ağzı örneklerine de tesadüf edilir: Aşağıdaki dizelerde –*heyecândan bozma*– *heycan*, *sağanak*tan bozma *sağnak* ve 'delikanlı' anlamındaki *kızan* kelimeleri bu cümledendir:

[. . . / . . . / . . - fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Kara toprak yeşerip canlanıyor

Yine şen âlemimiz şanlanıyor

Bu güzel manzaraya baktıkça

Yaslı kalbler bile heycanlanıyor (ZN., s. 78)

[. . . / . . . / . . . / . . - fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Bir şehit namzedi olmuş köyünün her kızanı

Buna mı etti kader Tanrısı tek bağ kazanı (ZN., s. 19)

[- . . / . . . / . . . / . . - mef'ülü mef'ülü mef'ülü mef'ülün]

Rûhumda esen aşk u muhabbet yeli dinmez

Dehrin koca sağnakları tûfanları dindi (GP., s. 74)

Arapça ve/veya -izafi/tavsifi- Farsça tamlamaya/tamlamalara neredeyse başvurmaksızın aruzda bir *imaleye* bile yer vermediği dizelere örnek:

[. . . / - . . . / . . . / - . . . = . . . - / . . . / . . . - / . . . - fe'îlâtü fâ'ilâ-tün fe'îlâtü fâ'ilâtün = mütefâ'ilün fe'ülün mütefâ'ilün fe'ülün]

Bakınız şu hüsne kardaş ne bu gözler üstü gür kaş

Bunu çizdi hangi nakkaş şu bizim nigâra benzer¹⁰

[. . . - / . . . - / . . . - / . . - fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

Beni yok okşayacak nazlı ve nermîn bir el

Yalınızlık büküyor boynumu billâhi güzel¹¹

[. . . - / . . . - / . . . - / . . - fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

Nağmenin şekl-i semâvîsine bülbül dediler

Zülfünün tarz-ı nebâtîsine sünbül dediler¹²

[. . . - / . . . - / . . . - / . . - fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

Şu çeşit renkli bulutlarda gezen kızlara bak

Yere inmiş dolaşan işveli yıldızlara bak

Sarı mor al ve yeşil renkte çiçekler açmış

Kimi ak gül kimi al gül kimi sümbül saçmış¹³

Şu beyitte ise teknik tabirle *vaşl-ı h* [, *h*, *h*] söz konusudur ki bu, sair Türk/ Anadolu şairlerinde eşine rastlanmayan bir husus olmasa da daha çok Rumeli ağzıyla özdeşleşen bir özelliktir:

[- . . / - . . / . . . / . . - mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Allâh adı dilimde benim olsun _her zaman

Allah deyip kavuşsam o Allâhımā heman (ZN., s. 44)

10 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 110.

11 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 122.

12 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 116.

13 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 72.

[. . . - / . . . - / . . . - / . . - fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

Yarayan bir amelim yoksa da î mânım var

Ne kadar câhil isem Rabbime irfânım var¹⁴

[. . . - / . . . - / . . . - / . . . - mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
mefâ'ilün]

Enînimden kemânım âh ü vâhımdan çalar ûdum

Demâdem Hâtifâ gözyaşlarımdan gül şarâbım var¹⁵

[- . - / - . - / . . - / - . - mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'îlün]

Bâlîn ü pister olsa da şehbâl-i ismeti

Vaslında bulsam en güzel en tatlı kısmeti

Bâlîn-i zevkim olsa onun sadr-ı şefkati

Pisterde ferş-i nûr olan âğûş-ı rahmeti

Dalsam o tatlı gözlere içsem nigâhını

Rabbim bağışlasın bu safânın günâhını¹⁶

[- . - / - . - / . . - / - . - mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'îlün]

Bir ihtiyâr uzun düşünür bîkarâr olur

Gencin derin düşüncesi yok bahtiyâr olur

Bir ihtiyar kadar bu hayâtın melâlini

Bir genç de bilse şüphe mi var ihtiyâr olur¹⁷

[- . - / - . - / . . - / - . - mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'îlün]

Kimdir bilen cihandaki esrâr-ı hilkati

14 Abdülfettah Rauf, Na't ve Münâcât, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 32.

15 Abdülfettah Rauf, Yine Vatan İçin, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021), 50.

16 Abdülfettah Rauf, Garâmî Parçalar, 33-34.

17 Abdülfettah Rauf, Vardar, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 119.

Bildirmemiş bilen bize her bir hakîkati ¹⁸

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün]

Beş yüz senelik hâtıra var toprağımızda

Beş yüz senenin nağmesi her yaprağımızda ¹⁹

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün]

Beş yüz senenin yâdı yaşar her deremizde

Beş yüz senenin hürmeti var makberemizde ²⁰

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün]

Bir arslanı sayd eyledi bir gözleri âhû

Bilmem nice arz eyleyeyim hâlimi yâhû ²¹

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün]

Bir cennet-i sevdâ sana kurdum kucağımda

Kol halkalı boynumda dudaklar dudağımda ²²

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün]

Bülbül olamazsan şu gülistân-ı safâda

Öt kendi dilinden yine sen bâri gurâb ol ²³

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün]

Çok cürm ü günâh işledim aldandım Îlâhî

Pîr olmayacak ölmeyecek sandım Îlâhî

Gördüm bu hayâtın önü yokmuş sonu yokmuş

Vicdânıma isyân ederek yandım Îlâhî

18 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 14- 15.

19 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 24.

20 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 24.

21 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 109.

22 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 19.

23 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 111.

*Yok işlemedik bir suçum ammâ keremin bol*²⁴

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Devran bizi bir vuslatı yok firkate saldı

Âvâre hayâlim yine mâzîlere daldı

Sizler bize bizler size hep baş başa pür-zevk

*Birlikte geçen günlerimiz hâtıra kaldı*²⁵

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Dünyâda vefâ umma bu hicran bucağında

Râhat mı ararsın bu felâket ocağında

Her ân ezilir hep üzüdür ömrü boyunca

Kim buldu vefâ kahpe cihânın kucağında

Pîr oldu mu insan yığılr bunca mesâib

*Bin kaygısı var âdemin en körpe çağında*²⁶

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Elhâna kulak verme ki isrâf-ı zamandır

*Cânan diye can verme sakın ömre ziyandır*²⁷

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Göz ay ışığından ve dudaklar da dudaktan

*Sevdâ emerek zevk edelim biz bize böyle*²⁸

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Kırk yıl oluyor nefs-i habîsimle boğuştum

Gaflet ile bin bir emelin ardına koştum

En sonra da mermiyle vurulmuş kanadından

24 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 51.

25 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 29.

26 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 55.

27 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 111.

28 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 58.

*Hüsran-zede bir kuş gibi topraklara düştüm*²⁹

[- . . / . - . . / . - . . / . - . - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Kuşlar ötüyor ben tütüyorken beni bekle

Elbette bahârın tadı vardır kelebekle

Bir ölmüşe bir parça hayat neş'esi ekle

Kudsiyyeti var ufk u semânın da meleklerle

*Ey tâze çiçek gül bana hülyâmı çiçekle*³⁰

[- . . / . - . . / . - . . / . - . - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Nefsî diye herkes üzüdürken büzüdürken

*Himmet edip ümmet arayan Hazretimiz var*³¹

[- . . / . - . . / . - . . / . - . - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Rûhumda esen aşk u muhabbet yeli dinmez

*Dehrin koca sağnakları tûfanları dindi*³²

[- . . / . - . . / . - . . / . - . - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Sen öz vatanından kaçırıyorsun a kepâze

*Davran diril artık biraz ey canlı cenâze*³³

[- . . / . - . . / . - . . / . - . - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Sessiz gece kurt kuş uyumuş sâhada çıt yok

*Leylâ ile biz diz dize sohbet ne saâdet*³⁴

[- . . / . - . . / . - . . / . - . - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Söyletmeyiniz bitti bütün tâkat ü tâbım

29 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 175.

30 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 84.

31 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 63.

32 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 74.

33 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 25.

34 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 39.

*Âlâmımı almaz hele dîvân ü kitâbım*³⁵

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Vîrâne de yurdum diye baykuş gibi öttüm

*Millet diyerek cismimi zindanda çürüttüm*³⁶

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Yıldızlı bir akşam o letâfet ne güzel şey

Ecrâma dalıp Rabb ile sohbet ne güzel şey

Rûhum kara topraktan uçup nurlu semâya

*Her şüphenin üstünde ibâdet ne güzel şey*³⁷

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Yıllarca çiçeklerde uçan bir kelebektim

*Mecnun gibi Leylâ diye bin bir acı çektim*³⁸

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Yıllarca soğuk göllerin altında gömülmüş

*Bir volkan iken gör yeniden yandı şu gönlüm*³⁹

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Zindan demedim kan demedim yok yere saldım

*Yıllarca soğuk mahbesin a'mâkına daldım*⁴⁰

[- - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün]

Bir çıkmaza girdi cümle işler

Kurtulmanın ihtimâli yok mu

Dünyâyı bütün celâli sarmış

35 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 30.

36 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 19; Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 28.

37 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 59.

38 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 74.

39 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 68.

40 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 28.

Hallâkımızın cemâli yok mu
Hep içtiğimiz kadeh kadeh sem
Bir katre bunun zülâli yok mu ⁴¹
 [- - . / . - . - / . - - mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün]
Feryâd ile başladım hayâta
Feryâd ile son bulur hayâtım ⁴²
 [- - . / . - . - / . - - mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün]
İrfân alırım kitâbelerden
Umrân ararım harâbelerden ⁴³

*

Yukarıdaki tanıklarda hiçbir surette *imale* olmamakla birlikte aşağıdaki bazı örnekler görece tartışmaya açıktır:

Bir *imaleye* bile meyletmemenin yollarından biri de şu örnekte görüleceği üzere –Türkçe olmakla birlikte– Farsçaya da geçmiş olan *ordu* kelimesinin Farsça ve Osmanlı Türkçesinde de *ordû-yı hümayûn* tamlasındaki gibi şair tercihinin *ordu* değil de *ordûdan* yana kullanılmasından geçer ki Arapça ve bilhassa Farsça şiirlerde sayısız örneği bulunan bu nevi tasarruflardaki şahsi kanaatimiz ikili kullanımı bulunan bir kelimenin *imaleye* dâhil edilmemesi yönündedir:

[- - . / . - . - / . - - mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]
Ordûsu kalmayan yüce Furkân'a ağlarım
Evlâdı gadreden koca hâkâna ağlarım ⁴⁴

41 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 114.

42 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 91.

43 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 85.

44 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 50.

Sözünü ettiğimiz işbu ikili kullanımı آتش kelimesiyle örneklemek daha açıklayıcı ve anlaşılır olacaktır:

Farsça[laşmış] آتش âteş kelimesi klasik şiir Türkçesinde hem Farsçadaki telâffuzu/implâsı ile, yani –uzun ünlülü– âteş hem de yaşayan Türkçedeki kısa telâffuzu olan *ateş* diye kullanılabilmektedir ki aşağıdaki tanıkta her iki şeklinin birlikte kullanıldığına şahit olmaktadır:

[. . . - / . . . - / . . . - fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün]

Gitse âhımla gönlümün ateşi

Yıkasam gözyaşımın kalbimi âh

Gözyaşım sanki gönlüme benzin

Saçarak artar âteşim billâh⁴⁵

Bilhassa Kerkük şairlerinin Kerkük ismini kâh *Kerkük* kâh *Kerkük* şeklinde, eski implâsına (کركوك) uygun kullanmaları gibi Fettah Efendi de memleketi Üsküp'ü hem Üsküb hem de Üsküb اسكوب şeklinde kullanırken işbu ikili kullanımdan istifade etmiştir:

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Üsküb'üme yandım bu acıklı kaderinde

Yâd el dolaşır eski ahâlîsi yerinde

Güller yering gözlerle batmakta dikenler

Kuş nâmına baykuş ötüyor bahçelerinde⁴⁶

*

Söz bu konudayken Fettah Efendi'nin mısra/beyit/dörtlük/kıta... başına bir/birer *imal*e yer verdiği dizelere de birkaç örnek vermek isteriz:

45 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 116.

46 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 18.

[- . - - / - . - - / - . - - / - . - - fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün]

Ey gelen yıl kanma alkışlarla istikbâline

Böyle yapmıştı geçen yıl aynı istikbâl için⁴⁷

[- . - - / - . - - / - . - - / - . - - fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün]

Kim demiş vuslat verir aşka rehâvet Hâtifâ

Sevgiden âşık usanmaz kimse hiç aldanmasın⁴⁸

[- . - - / - . - - / - . - - / - . - - fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün]

Örnek al envâra meftun cân atan pervâneyi

Meyl-i Leylâ boş bırak bu zevk-i Mecnûnâneyi⁴⁹

[. . - - / . . - - / . . - - / . . - - fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

Akan ırmakları mâzîye okur mersiyeler

Âh esen yelleri de besteleyip dehre yayar⁵⁰

[. . - - / . . - - / . . - - / . . - - fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

Düşünüp durmadayım çıkmaza aklım daldı

Beni bir çâresi yok derde şu bahtım saldı

Kime bel bağlayayım söyle nice ağlayayım

Ne vatan kaldı ne din kaldı ne millet kaldı⁵¹

[. . - - / . . - - / . . - - / . . - - mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Hanî cemâli şen gülün menekşenin ve sümbülün

Sadâsı nerde bülbülün aceb neden kelâli var⁵²

47 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 75.

48 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 120.

49 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 28.

50 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 33.

51 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 165.

52 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 91.

[. - - - / . - - - / . - - - / . - - - mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün
mefā'îlün]

Hayâtım iştikâdan ibtikâdan hep ibârettir

Figânlarla demâdem inleyen bir kubbedir gönlüm⁵³

[- . . / - . . / - . . / - . . mef'ûlü fā'îlâtü mefā'îlü fā'îlün]

Hiç görmedim bu bâğ-ı fenânın bahârını

Gördüm bütün melâlini solgun hazanların

Dünyâda bir bozulmayacak görmedim düzen

Gördüm nice felâketini ev bozanların

Siz şî'ri hande şâiri handân mı sandınız

Duydum nice figânını dîvan yazarların⁵⁴

[- . . / - . . / - . . / - . . mef'ûlü fā'îlâtü mefā'îlü fā'îlün]

Kıskan ne rütbe kıskanacaksan visâlini

Rü'yâda her gece sararım şen misâlini

Rü'yâda koklarım öperim gül cemâlini

Sen bûse verme haczedemezsin hayâlini

Çeşmimde mürtesim güzelim yâl ü bâlini⁵⁵

[- . . / - . . / - . . / - . . mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ûlün]

Baktım ki hayat sönmüş evet ben dahi söndüm

Bin kahr ile bir kimsesi yok öksüze döndüm

Öksüz gibi beyhûde yere ağlayarak bak

Yok kaldıranım ye's ile toprakta süründüm⁵⁶

[- . . / - . . / - . . / - . . mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ûlün]

Coşkun dere söyle yüce dağdan ne haber var

53 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 103.

54 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 95.

55 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 156.

56 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 70.

Her gün güneşin konduğu bağdan ne haber var
Yaz mevsimi saz mevsimi naz mevsimi gelsin
Bekler dururuz artık o çağdan ne haber var ⁵⁷
[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
Ebnâ-yı zaman taptı bugün mansıb u mâla
Dîn oldu giyinmekte yemekte görenekler
Mihrapta imâm oldu harâm ibn-i haramlar
Minberlere tırmandı İlâhî ne şebekler ⁵⁸
[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
Ey Yıldırım'ın bizlere bir andacı Üsküp
Çıktın elimizden bu kadar pek acı Üsküp
Sen kimlere kaldın bugün eyvâh yanarım ben
Haclende domuzlar güveyi ey cici Üsküp ⁵⁹
[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü fā'ilâtü mefā'ilü fā'ilün]
Öksüzlerin figânını derc etsem âhıma
Hicranların zalâmını katsam siyâhıma
Kartalların cenâhını alsam da râhıma
Göndersem ıztırâbımı arş-ı İlâhıma ⁶⁰
[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
Ömrümde ne coşkunca hevesler beni sardı
Bir olmayacak zevk ü emel âlemi vardı
Bir fecrini hiç görmeden eyvah şu hayâtım

57 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 167.

58 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 62.

59 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 34.

Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 19.

60 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 35.

*En sonra da ye's akşamına girdi karardı*⁶¹

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Ömrün verilirken kocaman bir yılı bâda

Şaşkınlar içerler yeni yıl nâmunâ bâde

Eksilmek ile bir sene ömründen efendim

Bilmem eriyorlar mı bu hüsrânla murâda⁶²

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Sohbette belâ var hele uzlette sıkıntı

Billâhi hayâtım bana vermekte bkıntı⁶³

Saçlar ağarıp bel bükülüüp dış dökülüünce

Başlar sırasıyla bu cılız tende yıkıntı⁶⁴

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Zâhidlere seyyâr denirse bu cihanda

Âriflere tayyâr diyor ehl-i hakikat⁶⁵

[- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

Zindanlar içinde eriyip gitti şebâbım

Rûhen bedenlen işte bugün işte harâbım⁶⁶

*

Birden fazla imaleli tanıklara örnek:

[- - - / - - - / - - - / - - - fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Âr ü dîn meslûb yarım uryan benât-ı nâzenîn

Elvedâ ey ırz u nâmûs elvedâ ey akl ü dîn

61 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 36; 45.

62 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 72.

63 İşbu bkıntı kelimesinin şairce türetilmiş olması pek muhtemeldir.

64 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 117.

65 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 34.

66 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 19.

Dağda taşta fısk u şehvet önde sonda bin fücür
Merhamet etsin bugün şübbâna Rabbü'l-âlemîn⁶⁷
 [- . - - / - . - - / - . - - / - . - - fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
Bir kadın Bel'am velîyi şöyle mel'ûn eylemiş
Bin kadın berbâd olunca şimdi gel de yap bir iş
Dağ ova bir sahne-i şehvet kesilmiş serteser
Devr-i Lût'ta böyle bir kerhâne âlem görmemiş⁶⁸
 [- . - - / - . - - / - . - - / - . - - fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
Ey kiraz lebli güzel kaç pâre söyle kıyyesi
Müşterîyim ol kirazdan eyleme mahrum bizi
Müşterîyim ben değil yalnız semâ da müşteri
Müşterîdir almak ister sarmak isterler sizi⁶⁹
 [- . - - / - . - - / - . - - / - . - - fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
Loş ve boş bir kûşede bir kâm alırken ey perî
Göz ve öz söyleşse de lebler bu sırrı anmasın⁷⁰
 . . - - / . . - - / . . - - / . . - - fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
Dinlemem bülbülünü bir vatan-ı mahkûmun
Şâd eder baykuşu bir yerde ki hürriyyet var⁷¹
 [- . . / . . - - / . . - - mef'ülü mef'ülün fe'ülün]
Vermiş sanılan nice alan var

67 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 179.

68 Lut kavmine atıfta bulunan bu dizeler bir taraftan –Kur'ân-ı Kerim'de ismi açıkça anılmasa da– müfessirlerin, isminde hemen hemen ittifak ettikleri Bel'am/Bel'âm'ın (bk. *A'râf*, 175-176) hazin ve ibretli hikâyesini hulâsa ederken diğer taraftan *kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder/kocasını vezir eden de rezil eden karsıdır* atasözünün de manzum şerhi hüviyetindedir.

69 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 64.

70 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 120.

71 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 35.

*Doğru sanılan nice yalan var
 Mağdûr kıyâfesinde gaddar
 Yerde sürünen nice yılan var⁷²
 [- - . / . - - . / . - - . / . - - mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]
 Yârân-ı safâyâ hele bir hâtıra kalsın
 Hâtif sözünü söyle de bir canlı kitâb ol⁷³*

*

SONUÇ

Altı kitaptan⁷⁴ oluşan şiir külliyatından –abartıya kaçmadan– seçtiğimiz yukarıdaki ilk otuz dört tanıkta bir tek *imalenin* bile yer almaması; işbu otuz dört tanığı müteakip sair tanıklarda ise mısra başına belki birer *imalenin* bile düşmemesi *eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfidir* meseline Fettah Efendi'nin aruzu Türkçeye uyarlamadaki ustatlığı hakkında kâfi derecede fikir vermektedir. Ancak –gerçekleşmesini pek arzuladığımız– bir temenni ile de sözlerimizi bağlamak istiyoruz:

Vatan aşkı başta olmak üzere türlü düşünce ve hislerini kendi anadilinde en güzel terennüm eden ve Türkçeye de bu manada büyük bir hizmette bulunan şairlerimizden biri olduğunda şek ve şüphe olmayan Fettah Efendi'nin şiir külliyatının tıpkıbasımıyla ve –Türkçeyi kullanmadaki titizliğine hürmet ve riayeten– tekrar yayımlanması zaruridir.

72 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 44.

73 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 112.

74 Kitapların teminindeki nazik katkısı için sevgili meslektaşım Elif R. Nazim'e hususi şükran ve teşekkürlerimi sunuyorum.

KAYNAKÇA

- Abdülfettah Rauf. *Ey Yurdum*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Garâmî Parçalar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Na't ve Münâcât*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Vardar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021.
- . *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.